

Кісіль М.В.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри державного управління
та місцевого самоврядування;*

Ковальська О.І.

*студент,
Івано-Франківський національний технічний університет
нафти і газу*

КОГНІТИВНА МЕТАФОРА У ГЕОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

Незважаючи на той факт, що найпродуктивнішими способами термінотворення у сфері геології є морфологічний та синтаксичний, лексико-семантичний спосіб, що в основному представлений процесами метафоризації, не слід ігнорувати, оскільки він впливає на підвищену термінотворчу динаміку геологічної сфери. Іншими словами, так звана «експансія» метафоризації у різні сфери науки і техніки, включаючи геологію, не пройшла непоміченою.

Актуальність теми дослідження. Словниковий склад будь-якої мови не є стабільним, оскільки запас слів і, відповідно, кількість термінів постійно збільшується. На сьогоднішній день, вторинна номінація, що включає до свого складу метафору, належить до продуктивних способів творення термінологічних одиниць. Проте, метафоричне термінотворення у сфері геології не було об'єктом детального аналізу учених та лінгвістів, що й зумовлює актуальність теми дослідження.

Мета дослідження полягає у виокремленні тематичних груп когнітивної метафори в геологічній термінології англійської та української мов. Для досягнення цієї мети був сформульований ряд завдань: 1) проаналізувати визначення таких понять як «термін», «когнітивна метафора», «тематичне поле» та «лексико-семантична група»; 2) виявити найбільш продуктивні способи термінотворення у сфері геології; 3) встановити та порівняти метафоричні одиниці та їх тематичні групи в геологічній термінології української та англійської мов.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Будь-яке дослідження термінологічної системи ґрунтується на певному визначенні поняття «термін». Незважаючи на велику кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, присвячених на тему термінології та терміну зокрема, на сьогоднішній день не існує єдиного визначення поняття «термін». Таким чином, розглянувши поняття «термін», запропоновані різними ученими та лінгвістами, ми користуватимемося таким визначенням терміна – це слово або сполучення слів, що зазвичай

використовують у сфері науки і техніки для номінація спеціальних понять та процесів [1, с. 506].

Творення геологічної терміносистеми характеризується низкою особливостей, що виявляються в продуктивності способів, засобів та моделей процесу термінотворення. Для досліджуваної термінології, тобто геологічної, найпродуктивнішими є лексико-семантичний, морфологічний та синтаксичний способи творення термінологічної лексики. Лексико-семантичний спосіб представлений відносно невеликою кількістю термінів, у порівнянні із морфологічним та синтаксичним способами термінотворення. До цього способу термінотворення можна віднести такі одиниці: *arm – важіль*, *knee – коліно (частина для з'єднання труб під кутом)*, *nose – насадка*, *fishtail – бур-долото «риб'ячий хвіст»*, *jacket – оболонка*. Морфологічним способом утворені такі терміни у галузі геологічних наук: *deformation – викривлення форми*, *unsaturated – ненасичений*, *decontaminator – дегазатор*, *washer – шайба*, *displacement – зсув*, *agitator-mixer – мішалка-змішувач*, *disconnection – розмикання*, *sandstone – піщаник*, *groundwater – вода ґрунтова*. Синтаксичним способом утворюється більшість термінів у складі терміносистеми геологічної науки. Найоптимальнішими у термінології геологічної сфери є терміни-словосполучення, що складаються із двох та трьох елементів: *fold amplitude – амплітуда складки*, *weak correlation – слабка кореляція*, *oblique fracture – похила тріщина*, *to discover deposit – відкривати родовище*, *to slake lime – гасити вапно*, *lip cement racker – сальник при цементуванні манжет*, *water saturation factor – коефіцієнт заводнення* [4].

Можливість використання метафор у мові науки належить до дискусійних проблем сучасної метафорології [5, с. 59]. Неминучість вживання метафори у науковому стилі спричинена тим фактом, що коло припущень, як правило, ширше, ніж інвентар наявних мовних засобів. До найпоширеніших типів когнітивних метафор у сфері науки і техніки, включаючи геологію, належать метафора-оживлення, метафора-опредмечування та метафора-синестезія [3, с. 224-240].

У сучасному мовознавстві вчені-лінгвісти нерідко ототожнюють такі поняття як «тематичне поле» та «лексико-семантична група». Відповідно до «Словника лінгвістичних термінів» Ганича Д. І. та Олійника І. С., тематична група – це ряд термінів, які об'єднані способом спільності родових значень. Іншими словами, це слова, що називають різновиди одного й того ж ряду предметів: назви тварин, птахів, мінералів, квітів [2, с. 198].

Тематичні поля геологічних термінів англійської мови, виокремлені на основі українсько-французько-англійського словника з геології, геофізики, буріння свердловин та нафтогазопромислової справи, складаються із 12 доменів, серед яких ЧАСТИНА ТІЛА ЛЮДИНИ (32); СВІТ ТВАРИН, РОСЛИН ТА ПТАХІВ (28); ОДЯГ ТА ПРИКРАСИ (20); КУЛІНАРІЯ (8); КУХОННІ ПРИБОРИ (6); МЕБЛІ ТА ІНСТРУМЕНТИ (10); СПОРУДИ, БУДІВЛІ ТА ЇХНІ ЧАСТИНИ (3); ПРОЦЕСИ, ЛЮДСЬКІ ВІДЧУТТЯ І ЯКОСТІ (7); ЗБРОЯ (3); ЗНАРЯДДЯ ПРАЦІ, ІНВЕНТАР, ПРИСТРОЇ, КАНЦТОВАРИ (7); РИБОЛОВЛЯ (4); ЛЮДИНА (7). На противагу

метафоричним термінам англійської мови, тематичні поля геологічних термінів української мови, загальна кількість яких становить 16 тематичних полів, характеризується меншою наповненістю. Наприклад, домен ЧАСТИНА ТІЛА ЛЮДИНИ в геологічній термінології української мови становить всього 16 одиниць [4]. Таким чином, дослідження варіативності та наповнення тематичних полів метафоричних термінів англійської та української мов дають підстави зробити висновок, що класифікації тематичних полів не є абсолютними, оскільки усі без винятку галузі науки і техніки, включаючи геологію, продовжують розвиватися.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, детальне дослідження тематичних полів метафоричних одиниць у сфері геології поглиблюють знання людей про особливості творення термінів у різних галузях науки і техніки. Велика кількість термінологічних одиниць геологічної сфери виникла на основі метафоричного найменування. До основних ознак, на основі яких відбувається перетворення початкових значень способом метафоричних переносів, може бути схожість функції, подібна зовнішність, форма, розмір, структура та інші характеристики. Досліджуваний матеріал може бути використаним з метою систематизації та уніфікації терміносистеми геологічної сфери. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у детальному дослідженні способів перекладу геологічних термінів, утворених способом метафоризації, з англійської мови на українську.

Список використаних джерел:

1. Ахманова О. Словарь лингвистических терминов / О. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 607 с.
2. Ганич Д., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – 360 с.
3. Єщенко Т. Семантико-стилістичні типи метафор: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / Т. Єщенко. – С. 224-240. – Режим доступу. – <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/movoznavstvo28.pdf>
4. Орлов О. Українсько-французько-англійський словник з геології, геофізики, буріння свердловин та нафтогазопромислової справи / О. Орлов, Д. Федоришин, І. Ключінська, Л. Книш. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2012. – 252 с.
5. Селіванова О. Метафора в лінгвістичній термінології: когнітивний аспект [Електронний ресурс] / О. Селіванова – С. 58-65. – Режим доступу. – http://www.term-in.org/images/img/pdf/utis_2013.pdf